

Dr hab. Paweł Starosta prof. UŁ

Instytut Socjologii

Uniwersytet Łódzki

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Magdaleny Malczewskiej pt. "Wyznaczniki gotowości osób bezdomnych i bezrobotnych do zmiany sytuacji życiowej. Konteksty psychospołeczne i zdrowotne zjawiska" napisanej pod kierunkiem Prof. UM, dr hab. Wojciecha Bieleckiego i dr Katarzyny Pawlak-Sobczak w Zakładzie Patologii Społecznych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi.

Przedstawiona do recenzji praca składa się z wprowadzenia, ośmiu rozdziałów merytorycznych, konkluzji, zakończenia, streszczeń w języku polskim i angielskim, bibliografii, spisu tabel i rycin, aneksu, pięciu załączników oraz aneksu tabelarycznego. Całość liczy 177 stron w tym 134 strony tekstu zasadniczego bez streszczeń, bibliografii, spisu tabel i rycin, załączników oraz aneksów.

Pod względem struktury redakcyjnej praca jest typowym przykładem dysertacji łączącej badania empiryczne z kontekstem czy też ramami literaturowymi odnoszącymi się do przedmiotu analiz. We wprowadzeniu Autorka krótko uzasadnia włączenie bezdomności i bezrobocia zarówno do klasy szeroko rozumianej patologii społecznej jak i do czynników modyfikujących stan zdrowia fizycznego i psychicznego osób poddanych wpływom tych zjawisk. W rozdziale pierwszym i drugim, na podstawie odpowiedniej literatury przedmiotu Doktorantka precyzuje pojęcia bezrobocia i bezdomności oraz wyjaśnia ich znaczenie dla życia społecznego. W rozdziale trzecim podjęta jest próba powiązania omawianych wcześniej zjawisk ze stanami patologii społecznej. W kolejnym rozdziale Autorka omawia wpływ bezrobocia i bezdomności na kondycję zdrowotną jednostek zarówno w wymiarze fizycznym jak i psychicznym. Rozdział szósty, liczący zaledwie cztery strony, zawiera charakterystykę dwóch czynników psychicznych: poziomu nadziei na sukces oraz poziomu samooceny, warunkujących wewnętrzną gotowość jednostki do zmiany sytuacji życiowej. W kolejnym szóstym rozdziale Magdalena Malczewska prezentuje zasadnicze informacje dotyczące metodologii zrealizowanych badań własnych. Charakteryzuje przedmiot i cel badań. Formułuje problem badawczy i hipotezy oraz omawia zastosowane metody i techniki badań własnych. Rozdział siódmy zawiera prezentację wyników badań empirycznych odnoszących się do charakterystyki zdrowia fizycznego badanych bezdomnych, zakresu stosowania przez respondentów alkoholu i nikotyny, oceny psychicznych aspektów zdrowia badanych bezdomnych, poziomu odczuwanego stresu, zakresu odczuwanego wsparcia społecznego bezdomnych oraz oceny psychicznego funkcjonowania bezrobotnych wraz z porównaniem bezdomnych i bezrobotnych w zakresie badanych zmiennych. Rozdział ósmy stanowi próbę formułowania ogólniejszych generalizacji wynikających ze zgromadzonych w trakcie badań empirycznych danych oraz uwagi dyskusyjne. W ostatnich dwóch fragmentach pracy Autorka formułuje główne konkluzje i pewne sugestie w odniesieniu do polityki społecznej związanej

z zagadnieniami zdrowia publicznego. Bibliografia zawiera ok. 116 pozycji zarówno w języku polskim jak i angielskim. W załącznikach i aneksach zawarto prezentację narzędzi pozyskiwania danych w badaniach empirycznych, certyfikaty zgody Komisji Bioetycznej przy Uniwersytecie Medycznym w Łodzi na realizację badań oraz szczegółowe rozkłady odpowiedzi na pytania kwestionariuszowe przedstawione w formie zestawień tabelarycznych.

Problematyka pracy charakteryzuje się zarówno walorami poznawczymi jak i praktycznymi. Zarówno bezdomność jak i bezrobocie należą do zjawisk społecznych stanowiących zainteresowanie nie tylko środowisk naukowych ale również polityków społecznych i opinii publicznej. O ile jednak bezrobociu poświęca się bardzo dużo uwagi o tyle kwestia bezdomności jest mniej eksponowana zarówno w dyskusjach naukowych jak i debatach politycznych. Docenić zatem należy trafność wyboru przedmiotu badania i wyeksponowanie problematyki bezdomności.

Układ redakcyjny dysertacji nie budzi zasadniczych zastrzeżeń. Kolejność poszczególnych rozdziałów tworzy spójną merytorycznie i logicznie niesprzeczną całość zawierającą właściwy kontekst teoretyczny, adekwatne założenia metodologiczne oraz jasną prezentację wyników badań wraz z odnoszącymi się do nich konkluzjami. Jednakże poza właściwym porządkiem prezentacji tekstu lektura pracy skłania też do kilku drugorzędnych uwag polemicznych odnoszących się do układu redakcyjnego. Po pierwsze układ redakcyjny prezentowałby się znacznie korzystniej gdyby zachować w miarę porównywalne rozpiętości stron w poszczególnych rozdziałach. Rozdział VII zawiera 39 stron a V-ty tylko cztery. Po drugie, jeśli zdecydowano się na zastosowanie podrozdziałów to należało to uczynić konsekwentnie w każdym rozdziale. Wreszcie po trzecie, bez straty dla recepcji dzieła można połączyć dwustronicowe 'Konkluzje' z równie krótkim fragmentem 'Zamiast zakończenia'. Edycja tekstu jest staranna. Błędy literowe zdarzają się bardzo rzadko. Tabele, wykresy i ryciny zaopatrzone są odpowiednimi tytułami oraz odnośnikami przez co zapewniają czytelnikowi łatwą recepcję zamieszczonych informacji.

Nie wnoszę również zastrzeżeń do literaturowej części pracy. Autorka wykorzystała właściwą literaturę przedmiotu. Poprawnie referuje podstawowe stanowiska badaczy w kwestii rozumienia analizowanych zjawisk. Świadczy to moim zdaniem o JEJ dobrym przygotowaniu do prowadzenia określonych badań empirycznych w tym zakresie. Jak zawsze można wskazać na takie czy inne pozycje, o które można by poszerzyć zakres analiz literaturowych jednakże w omawianym przypadku nie widzę takiej konieczności. Celem badań nie jest bowiem nowe ujęcie zjawiska bezdomności czy bezrobocia.

Podstawę dla analiz empirycznych stanowią badania przeprowadzone w ramach projektu badawczego "Ekskluzja i marginalizacja. Socjomedyczne aspekty bezdomności kobiet i mężczyzn z województwa łódzkiego zrealizowanego w Zakładzie Patologii Społecznych Uniwersytetu Medycznego w Łodzi w latach 2014-2016 oraz projektu "Wspólnie Aktywni-Model Pracowni Aktywizacji Zawodowej Osób 45+" realizowanego w latach 2011-2013.

W sumie badaniami empirycznymi w ramach w/w projektów objęto sto osób bezdomnych i sto osiemdziesiąt pięć bezrobotnych. Bezdomni byli mieszkańcami Schroniska im Św. Brata Alberta, natomiast bezrobotnych rekrutowano spośród uczestników projektu „Wspólnie

Aktywni -...". Doktorantka szczegółowo charakteryzuje proces selekcji respondentów i przebieg badań empirycznych.

Moja ocena metodologicznego wymiaru pracy jest bardziej zróżnicowana aniżeli pozostałych aspektów dysertacji. Problem badawczy wyartykułowany jest dostatecznie precyzyjnie. Autorka sprowadza go do pytania o zakres zasobów psychicznych, dyspozycji związanych ze stanem zdrowia i podstawowych cech społeczno-demograficznych wśród bezdomnych i bezrobotnych. Tak sformułowany generalny problem charakteryzujący się znacznym stopniem oryginalności. Rozwinięty jest w formie ośmiu pytań szczegółowych stanowiących problematykę pracy. Pytaniom szczegółowym odpowiadają adekwatnie przyporządkowane hipotezy. Nie budzą zastrzeżeń narzędzia służące gromadzeniu i analizie danych. W tym kontekście po lekturze rozdziału VII prezentującego rezultaty pomiaru pojawiła się u piszącego niniejszą recenzję uwaga krytyczna.

Zarówno bowiem w tytule pracy jak i rozdziale metodologicznym Autorka zdaje się sugerować równorzędne traktowanie bezdomności i bezrobocia jako przedmiotów badania i analiz. Na str. 69. pisze, "Badanie miało na celu m.in. opis cech charakteryzujących zbiorowości osób bezdomnych i bezrobotnych. Poszukując specyfiki badanych grup określiłam zmienne subiektywne, związane z funkcjonowaniem psychologicznym, takie jak; poziom samooceny, siła woli, umiejętność znajdowania rozwiązań [...] zmienne odnoszące się do stanu zdrowia; poziom odczuwanego stresu, [...] występowanie dolegliwości zdrowotnych, przebyte hospitalacje [...] oraz zmienne społeczno-demograficzne; deklarowana chęć wyjścia z bezdomności, wsparcie społeczne, subiektywna ocena własnego stanu zdrowia, płeć, wiek [...]". Po tak złożonej deklaracji czytelnik nabiera przekonania, iż charakterystyka obydwu kategorii społecznych będzie dokonana za pomocą tego samego zestawu zmiennych. Tak jednak nie jest. Opis bezdomnych jest bardziej rozbudowany i obejmuje nie tylko prezentację zróżnicowania poszczególnych cech ale również próby analiz korelacyjnych między wybranymi zmiennymi. W przypadku bezrobotnych charakterystyka jest ograniczona w zasadzie do zmiennych związanych z psychicznym funkcjonowaniem badanych. Powstaje wobec tego pytanie o powody tak różnej charakterystyki obydwu badanych kategorii społecznych. Pojawia się zatem pewien zakres niespójności pomiędzy zapowiedziami a zaprezentowanymi rezultatami przeprowadzonych analiz. Możliwości porównania obydwu kategorii zostają zasadniczo ograniczone do dyspozycji psychicznych badanych.

Analizy podjęte w pracy przeprowadzono zgodnie z obowiązującymi w statystyce regułami postępowania. Autorka skupiła uwagę na zastosowaniu miar pozwalających oszacowanie zróżnicowania w ramach i pomiędzy poszczególnymi zmiennymi. Wyprowadzone wnioski znajdują uzasadnienie w zaprezentowanym materiale empirycznym. Szkoda tylko, że interpretacje odnoszą się wyłącznie do rezultatów badań własnych i innych zrealizowanych przez polskich badaczy. Zabrakło odniesień do wyników badaczy z zagranicy podejmujących podobne tematy. Analizy porównawcze, nawet powierzchowne, dałyby lepszą podstawę do oceny uzyskanych polskich rezultatów w kategoriach oryginalności bądź też potwierdzenia tendencji międzynarodowych. W tym kontekście sugeruję aby występujący czasami zwrot 'rezultaty wskazują na prawdziwość hipotezy' (s.119,127,128) zastąpić raczej zwrotem 'wyniki potwierdzają hipotezę', który Autorka również stosuje. Z przyjętych do

weryfikacji ośmiu hipotez tylko jedną ,przyjmującą, iż osoby bezdomne często oceniają swój stan zdrowia jako zły' nie potwierdzono.

Za główne i wartościowe poznawczo osiągnięcie naukowe Magdaleny Malczewskiej uznaję zasadne wykazanie dysproporcji jak pisze Autorka na str 128 "... w posiadanych zasobach psychologicznych zbiorowości osób bezdomnych i bezrobotnych". Owa dysproporcja jest wysoce niekorzystna dla bezdomnych w porównaniu z bezrobotnymi. Osoby należące do tej kategorii osiągały bowiem niższe wyniki na skalach charakteryzujących dyspozycje psychiczne. Innymi słowy Autorka wskazuje, iż stan bezdomności oddziałuje znacznie bardziej negatywnie na kondycję psychiczną jednostek a pośrednio również na poziom integracji i aktywności społecznej aniżeli bezrobocie. Jest to stan szczególnie deprivacyjny dla kobiet przeżywających bardziej emocjonalnie niepowodzenia życiowe. W tym kontekście ciekawym pozostaje jednak fakt ,że to jednak mężczyźni częściej dokonują aktów samobójczych.

W zupełności zgadzam się zatem z końcową rekomendacją Doktorantki zamieszczoną na str.129. iż," Na podstawie otrzymanych rezultatów można stwierdzić , że zjawisko nieposiadania własnego miejsca zamieszkania i przyjęcie statusu osoby bezdomnej powoduje obniżenie zasobów koniecznych do radzenia sobie w sytuacji załamania, obniża poczucie własnej wartości i zmniejsza szanse na pomyślne wyjście z kryzysu.[...] specjalistyczna pomoc osobom wykluczonym powinna uwzględniać pozbycie się przez nie etykiety osoby bezdomnej poprzez dostęp do lokalu , który będzie mogła uważać za swoje , choćby tymczasowe miejsce zamieszkania."

Sądzę, iż jest to rekomendacja równie istotna dla polityki krajowej jak i lokalnej. Skierowanie większego strumienia środków finansowych na skuteczne rozwiązywanie problemu bezdomności staje się zatem pilną potrzebą dla ograniczania stanu wykluczenia pewnej części naszego społeczeństwa. Chodzi tu zwłaszcza o kobiety.

W sumie stwierdzam, iż Magdalena Malczewska poprawnie rozwiązała problem stanowiący podstawę dla Jej dysertacji doktorskiej. Wskazane uwagi krytyczne i polemiczne nie przeważają nad pozytywnymi osiągnięciami poznawczymi i rekomendacjami praktycznymi jakie zaprezentowano w pracy. Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska spełnia w moim przekonaniu warunki określone w art.13 Ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki.

Wnoszę zatem o dopuszczenie mgr Magdaleny Malczewskiej do dalszego procedowania w celu uzyskania stopnia doktora.

Łódź 4.10.2018

Paula Stanta